

Tietoa ja materiaalia yläkoulun opettajille turvataitokasvatuksen ja seksuaaliterveyden opetuksen tueksi

Sisällys

1. JULISTEITA	3
2. MATERIAALIA OPETUKSESSA KÄYTETTÄVÄKSI	4
MySpace -hankkeessa tuotettua materiaalia opetuskäyttöön.....	4
Toiminnallisia tehtäviä/THL-seksuaalikasvatus	5
7.luokka	5
8.luokka	5
9.luokka	6
Turvallinen Oulu -hanke	6
Helsingin kaupungin Grooming -hanke	6
Muuta opetusmateriaalia.....	7
Mediataitokoulun netikettisarjakuvat oppimistehtäviä 12-16 -vuotiaille	9
Tietokilpailut	9
3. VIDEOMATERIAALIA.....	10
4. NETTISIVUJA / OPPAITA VERKOSSA	11
5. KIRJOJA JA OPPAITA.....	13
6. NUORILLE.....	15
7. VANHEMMILLE	16

1. JULISTEITA

Pelastakaa Lapset ry

- [Toimi näin, kun kohtaat netissä jotain pelottavaa -julistte](#)
 - [Turvajuliste lapsille/nuorille](#)
 - [turvajuliste aikuisille](#)
-

Viola ry

- [MySpace-juliste: Ei tarkoittaa aina EI](#)
 - [MySpace-tukisanasto](#)
-

Nuorten Exit

- [Ei seksuaaliselle kaltoinkohtelulle-juliste](#). Saatavilla myös ruotsiksi ja englanniksi.■

2. MATERIAALIA OPETUKSESSA KÄYTETTÄVÄKSI

MySpace -hankkeessa tuotettua materiaalia opetuskäyttöön

- [My space. Not Yours!](#) -menetelmäopas seksuaalisen häirinnän ja väkivallan ilmiöiden käsittelyyn nuorten kanssa. Viola -väkivallasta vapaaksi ry:n opas on suunnattu nuorten kanssa työskenteleville aikuisille ja siinä on eri aihealueisiin jaoteltuja harjoitteita käytettäväksi nuorten kanssa.
- [MySpace Not Yours-pelikortit](#)

Toiminnallisia tehtäviä /THL-seksuaalikasvatus

7.luokka

- Pohtikaa yhdessä, mitkä ovat aikuisuuden merkit, miten keho muuttuu ja onko laihduttaminen tarpeellista. Nuoret ovat huolissaan ulkonäöstään, joten pelkkä pituuden, painon ja lihaksikuuden vertailu ei kerro totuutta kehon sopuuhaisuudesta.
- Piirretään taululle isot ympyrät. Jokainen ympyrä kuvaa seksuaalisuutta eri näkökulmasta, esimerkiksi romanttinen kirjallisuus, porno, musiikkivideot ja kouluopetus. Ympyröiden sisälle kirjoitetaan, mitä seksuaalisuus on näissä yhteyksissä. Verrataan ympyröitä ja sanojen määrää ja keskustellaan asiasta. On hyvä muistuttaa, että sähköistä kuvaa on erittäin helppo manipuloida. Netissä kyky erottaa todellinen ja epätodellinen on tärkeää asian luotettavuuden kannalta. Nuorten kanssa keskustellaan kuvien jakamisen riskeistä verkossa ja turvallisesta toiminnasta sosiaalisessa

mediassa. Netissä ja livemaailmassa tarvitaan erilaisia turvataitoja.

- Kirjoitetaan taululle vierekkäin sanat: seksuaalisuus, sukupuoli, seksi, rakkaus ja seurustelu. Niiden alle oppilaat kirjoittavat synonyymejä tai muita sanoja, jotka liittyvät kyseiseen asiaan. Kun on kirjoitettu synonyymejä viisi minuuttia, keskustellaan siitä miten paljon eri merkityksiä yhdelle sanalle luokka tuottaa.
- Mietitään ryhmissä, mitkä ovat arkeen sopivia sanoja sukuelimien nimiksi sekä kuvaamaan seksuaalisia toimintoja.

8.luokka

- Ryhmissä mietitään keinoja, miten tutustua luontevasti ja miten erota toista loukkaamatta.
- Listataan ryhmissä hyvän seurustelukumppanin ominaisuuksia. Ryhmät valitsevat kolmesta viiteen tärkeintä ominaisuutta ja perustelevat ne koko luokalle.
- Keskustellaan siitä, että kaikki eivät halua seurustella, mutta ovat silti elämänsä tyytyväisiä. Rakkaus ei ole yhtä kuin seksi.
- Tehdään tutustumiskäynti paikkakunnan ehkäisy- tai perhesuunnitteluneuvolaan.
- Tutustutaan erilaisiin ehkäisyvälineisiin. Jaetaan luokka ryhmiin ja jokainen ryhmä esittelee huolellisesti muille yhden ehkäisyvälineen ja sen käytön, unohtamatta seksitaudeilta suojautumista (keskitytään nuorille sopiviin ehkäisymenetelmiin).

- Laaditaan pienissä ryhmissä mahdollisimman myyviä mainoksia kondomille.
- Pohditaan ja listataan pienissä ryhmissä alkoholin vaikutusta seksiin ja seksikäyttäytymiseen. Pohditaan myös yleisesti alkoholinkäyttöä, miksi nuoret haluavat juoda.
- Kuvitellaan kolmen-neljän henkilön ryhmissä seksuaalisuuteen tai seksiin liittyvä ongelmatilanne, johon oman ikäinen nuori voisi joutua. Valmiit tilanteet kirjoitetaan lapuille ja laput sekoitetaan ja jaetaan uudestaan. Toinen ryhmä miettii ratkaisua tilanteeseen ja muut ryhmät kommentoivat ja täydentävät tarvittaessa.

9.luokka

- Opetuksessa keskustellaan seurustelusta, rakkaudesta ja seksistä sekä siitä, mitä niihin kuuluu. Yhdenvertaisuuskysymykset ovat keskeistä opetuksen sisältöä. Oppilailta kysytään esimerkiksi, vaikuttavatko seurustelu tai seksikokemukset eri tavalla eri sukupuolien kokemukseen tai maineeseen?
- Piirretään taululle jana, jossa toisessa päässä on mies ja toisessa nainen. Mietitään naiseuden ja mieheyden erityispiirteitä ja miten ne sijoittuvat janalle.
- Kootaan ryhmissä seksuaalioikeuksia kuvaavia kuvakollaaseja. Kuvia voi etsiä lehdistä ja verkosta.
- Piirretään taululle jana, jolle merkataan mikä kaikki on seksiä: toiseen päähän fantasia ja toiseen sukuelimien kohtaaminen. Janalle kirjataan niin paljon eri tapoja tehdä seksiä kuin vaan keksitään (suuteleminen, hyväily, halailu, flirttailu ja niin edelleen)

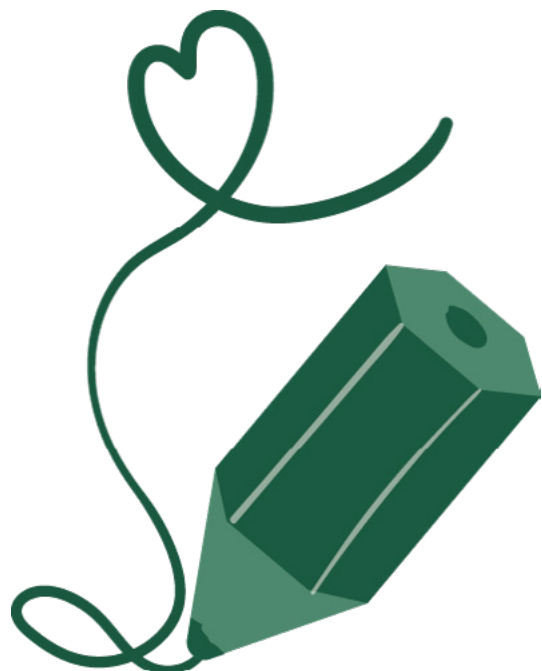
- Piirretään kuva ihmisestä ja merkataan limakalvot. Merkataan kuvaan myös ne kohdat, joista tulee eritettä, joka voi levittää seksitautia.
- Kirjoitetaan pienissä ryhmissä rakkaustarinoita, lyriikoita tai runoja. Esitetään ne luokalle.

Turvallinen Oulu -hanke

- Turvallinen Oulu -hankkeessa on tuotettu materiaalia yläkoulujen turvataitokasvatukseen sekä vanhempainiltoihin. Materiaali löytyy [tästä linkistä](#).

Helsingin kaupungin Grooming -hanke

- Grooming-hanke: Turvallisesti mediassa ja maailmalla – lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten ehkäisy. Materiaali löytyy [tästä linkistä](#). ■

Muuta opetusmateriaalia

- Aaltonen, J. 2012. [Turvataitoja nuorille](#). Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Opas 21, Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Oppaan tavoitteena on ennaltaehkäistä nuorten kokemaa seurusteluväkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa ja sukupuolista häirintää. Turvataitokasvatuksella vahvistetaan nuoren omia voimavaroja, lisätään tietoa seksuaalioikeuksista sekä tuetaan tunnetaitojen kehittymistä. Samalla vahvistetaan nuoren keinoja puolustaa itseään väkivaltaa, häirintää ja seksuaalista kaltoinkohtelua vastaan. Omien rajojen hahmottamisen ja puolustamisen lisäksi on keskeistä oppia kunnioittamaan myös toisten rajoja. Koottu myös testattuja ja vuorovaikutteisia harjoituksia tehtäväksi yhdessä nuorten kanssa.
- Väestöliitto, Erja Korteniemi-Poikela ja Raisa Cacciatore. Seksuaalisuuden portaat -käsikirja on ammattilaisille tarkoitettu materiaali, joka käsittää 11 porrasta eli kehitysvaiheet syntymästä aikuisuuteen. Seksuaalisuuden portailla merkityksen saavat kaikki ne tärkeät tunteet ja vaiheet, jotka koetaan paljon ennen kuin seksi kumppanin kanssa on ajankohtaista. Kirja sisältää lisäksi oppituntien sisältöehdotuksia ja toiminnallisia harjoituksia teemojen käsittelyyn. Jokaisesta portaasta löytyy myös [infovideo](#).
- Väestöliitto, [Poikanäkökulma seksuaaliopetukseen](#) - kasvattajan opas
- Suomen kättilöliitto, [IhmiSeksi](#) 2013. Materiaalin tarkoituksena on herättää ajatuksia ja keskustelua sekä tarjota välineitä nuorille annettavaan seksuaalikasvatukseen. Materiaali on kaksiosainen: ohjaajan materiaali sisältää aiheen käsittelyä helpottavia faktoja ja ehdotuksia käsittelytavoiksi. Nuorelle tarkoitettu materiaali muodostuu tiivistetyistä kokonaisuuksista. Nuorille tarkoitettut sivut on suunniteltu sellaisiksi, että ne voidaan monistaa jokaiselle.
- Pelastakaa lapset ry, uskalla kertoa. 2016. Nuorille suunnattu [#uskallakertoa-video](#) (kesto 0:40min) kannustaa kertomaan seksuaalisesta häirinnästä ja hyväksikäytöstä digitaalisessa mediassa. Videon käsittelyn tueksi on tuotettu opas [#uskallakertoa. Ohjaajan opas](#). Aineisto tukee videon hyödyntämistä nuorten kanssa tehtävässä työssä kouluissa ja nuorisotyössä.
- [Digisankarit](#) – Digitalisaation mahdollisuudet ja haasteet – oppitunteja yläkouluun. 2017. Tämän oppaan avulla opettaja voi tutustua digitaalisten yhteisöjen ja ympäristöjen mahdollisuuksiin, nuorten kokemuksiin ja omien oppilasryhmien digitaalisiin taitoihin sekä ajatuksiin digikulttuurista ja siellä toimimisesta.
- Riku. Rikosuhripäivystys. [Materiaalipaketit nuorten kanssa työskenteleville aikuisille](#). Materiaalipaketit pohjautuvat videoihin ja sisältävät muuta sähköistä materiaalia, joiden avulla nuorten kanssa voi käydä keskustelua vaikeista asioista. Nuoret oppivat tunnistamaan rikoksia, niihin liittyviä ilmiöitä ja pystyvät sanoittamaan vaikeita tapahtumia. Materiaalipaketit ovat:
 - Mitä on seurusteluväkivalta?
 - Pohdintaa omien rajojen tunnistamisesta

- Fyysisen väkivallan vakavuus ja puhumisen tärkeys
- Seksuaalirikoksen tunnistaminen ja avun hakemisen tärkeys
- Väkivallasta perheessä saa puhua – Mitä tarkoittaa avun saaminen?
- Tunnistammeko koulussa tapahtuvat rikokset?
- Verkossa tapahtuvat rikoksen ja niiden puheeksi ottamisen tärkeys
- Ennakoivan puhumisen merkitys ja nuoren rikoksen uhrin tukeminen -Huoltajille
- [Nuorten exit/ materiaalipankki](#). Sivulle on listattu erilaisia materiaaleja (mm pelejä) sekä vinkkejä seksuaalisen kaltoinkohtelun teemaan puheeksi ottoon ja käsittelyyn nuoren kanssa.
- [MUN RAJAT- opetusmateriaali](#). Mun rajat -tuntien tavoitteena on opettaa nuorta kunnioittamaan omia ja toisten nuorten oikeuksia sekä kertoa, kuinka omalla toiminnalla voi edistää oikeuksien toteutumista. Opetusmateriaali sisältää neljä 1-2 oppitunnin mittaista valmista tuntisuunnitelmaa yläkouluille ja toiselle asteelle sekä runsaasti taustamateriaalia tehtävien käsittelyyn.
- [Laki, nuoret ja netti](#). Oppituntipaketti 8.-9.luokkalaisille. Viiden oppitunnin kokonaisuus, joka perehdyttää nuoret verkon käyttäjien oikeuksiin ja velvollisuuksiin ja viisaaseen nettikäyttäytymiseen. Pääteemoina ovat lasten ja nuorten netin käyttöön liittyvät ongelmakohdat, joissa henkilökohtaiset oikeudet ovat usein uhattuna.
- [MLL/Tehtäväkortit](#) Tehtäväkortteja voi hyödyntää laajalti opetuksessa ja nuorisotyössä. Tehtäväkortteissa on toiminnallinen harjoitus ja sitä taustoittava teoriaosuus. Voit hakea kortteja teeman, kohderyhmän ja aiheanojen mukaan mm tunne- ja vuorovaikutustaidot.
- [OPH/oppimateriaali-kosketus](#). Materiaalin avulla voidaan edistää nuorten seksuaaliterveyttä tukemalla nuorten tietojen ja ymmärryksen, arvojen ja asenteiden sekä sosiaalisten taitojen kehittymistä ja rakentumista. Materiaalia voi käyttää koulun seksuaaliterveysopetuksessa. Materiaali soveltuu hyödynnettäväksi erityisesti peruskoulujen luokkien 7–9, mutta myös toisen asteen opetuksessa.
- [Mieli/mielen hyvinvointi-opetuskokonaisuus terveystietoon 7-9luokkaisille](#). Mielenterveys on tietoa ja taitoa, jota voi oppia ja jota voi opettaa. Tavoitteena on, että 9. luokan päättävällä nuorella on elämäntaidollista osaamista mielenterveystiedoista ja -taidoista, joita hän voi harjoitella, soveltaa ja hyödyntää omassa elämässään. Materiaali vastaa valtakunnalliseen terveystiedon opetussuunnitelman perusteisiin ja sisältää valmiita tuntisuunnitelmia harjoituksineen.
- Ei meidän koulussa on tasa-arvovaltuutetun oppimateriaali seksuaalista häirintää vastaan. Materiaalin laajuuden vuoksi aineisto sopii erityisen hyvin kaksoistunnille. Aineistoon kuuluu lyhytelokuva (2 min), valmis oppituntikokonaisuus: nuoria puhutteleva visuaalinen esitys keskustelun pohjaksi (oppituntiprezi), ohjeistus opettajalle -opas (pdf) ja kysely

seksuaalisen häirinnän yleisyydestä omassa koulussa (pdf). <http://www.eimeidankoulussa.fi/opettajalle/>

- Pelastakaa lapset ry. [Ota puheeksi](#). Internet ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Oppaan tarkoitus on antaa ammatilliselle tietoa ja välineitä aiheen käsittelyyn lasten ja nuorten kanssa sekä antaa valmiuksia tukea lasta mahdollisissa ongelmatilanteissa.
- Valteri on valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille. Maksullisia materiaaleja on tilattavissa: <https://www.valteri.fi/tuote-osasto/tunnetaidot-ja-vuorovaikutus/>
- Onerva Mäen koulun turvataitoryhmissä on lapsia ja nuoria, joilla on erityisen tuen tarvetta näkemisessä, kuulemisessa, kielessä tai/ja vuorovaikutuksessa. Heidän käyttämänsä

turvataito materiaalit ja tehtävät saatavissa: [Voppi turvataitokasvatus tehtävät](#)

- Honkalampi-säätiön projektissa Senso – seksuaalisuuteen liittyvät sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja -ohjauksessa tuotettiin Sensonet-verkkosivusto, joka tarjoaa välineitä käsitellä seksuaalisuutta ja siihen liittyviä turvataitoja kuvien, kuvatarinoiden, sosiaalisten tarinoiden ja videoleikkeiden avulla kehitysvammaisten - ja autismikirjon henkilöiden kanssa. <http://www.sensonet.fi/etusivu/>
- RFSU: [Seksuaalikasvatuksen materiaali](#) 13-16 -vuotiaat.
- Mediataitokoulun netikettisarjakuvat – oppimistehtäviä 12-16 -vuotiaille: http://www.mediataitokoulu.fi/netiketti_fin.pdf

Tietokilpailut

MLL:n nuortennetti

- [Seksivisa](#)
- [Onko seksuaalisuus tuttua vai sukupuolet sekaisin-testi](#)
- [Tunnetko seurustelun rajat-testi](#)
- [tunne ja vuorovaikutustaidot-visailu](#)
- [Sinustako seksitietäjä?](#)

- Sitähän sä kysyt! Tietopeli seksuaalikasvatuksesta. Tilattavissa Väestöliitosta. Maksullinen.
- JustWearIt:n sivustolla [Onko seksitautien ehkäisy hallussa?](#) Lyhyt tietovisa

3. VIDEOMATERIAALIA

- Pelastakaa Lapset ry:n video, kesto 2:18 min [Nettivilje-Grooming](#)
- Pelastakaa Lapset ry:n video, kesto 2:27 min [Anssi](#)
- Pelastakaa Lapset ry:n video, kesto 0:51 min [Kiehnäystä](#)
- Pelastakaa Lapset ry:n video, kesto 5:44 min [Web-kamera hyväksikäytön välineenä](#)
- MLL. Seksuaalinen häirintä, kesto 1:24 min [#ei00ok](#)
- MySpace hankkeessa tuotetut videot
 - ”Tää lähtee jakoon” -video, kesto 2:39 min: [tekstitetty](#) ja [tekstittämätön](#)
 - ”Mä en haluu –video, kesto 4:13 min: [tekstitetty](#) ja [tekstittämätön](#)
 - ”Jätä mut rauhaan” -video, kesto 2:45 min: [tekstitetty](#) ja [tekstittämätön](#)
- Thorn - Loppu kuvien kiristämiseksi ja häpeälle - Stop Sextortion –video, kesto 1:37 min: [Stop Sextortion](#)
- Tasasex video, kesto 1:58 min: [Seksuaalinen häirintä](#)
- [Dogs on Tinder-Topi the Corgi](#) Kaikki ei ole sitä miltä netissä vaikuttaa, kesto 1:37 min
- [Murroksessa podcast: suhteet](#). Mitä parisuhde pitää sisällään ja kuinka sen erottaa ystävyssuhteesta? Lisäksi käydään läpi sitä, kuinka tulla ”ulos kaapista” ja olla sinut itsensä kanssa, koska juuri sellaisena sinä olet valloittavin. Nuorille suunnatussa podcastissa on äänessä 20 vuotias Helmi, 14 vuotias Viljami ja Väestöliiton seksuaalikasvattaja Joonas. Kesto 8:30 min.
- [Säpinää XXX](#). Nyt puhutaan seksistä! Runkkaamisesta, panetuksesta, seisokeista, tisseistä ja ekoista kerroista. Juontajina radiosta tutut Jenni Poikelus ja Alma Hätönen, jotka lupaavat sarjan olevan ”informatiivinen ja kiusallisen yksityiskohtainen.” Kesto 4-5min
- [Turvallisesti verkossa](#) Someturvan toimitusjohtaja, sosiaalisen median tutkija Suvi Uski kertoo videolla mitä turvataitoja somessa tarvitaan ja antaa vinkkejä mitä nuori voi itse tehdä, kun kohtaa ikävää käytöstä tai häirintää netissä. Kesto 5:32 min
- Väestöliitto ry: [Nettituttu](#) Mistä tunnistaa, että nettituttu on turvallinen. Kesto 0:53 min
- Rikosuhripäivystys RIKU: [Kaveri seksuaalirikoksen uhrin tukena](#). Mitä kaveri voi tehdä tukeakseen seksuaalirikoksen uhriksi joutunutta nuorta? Kesto 2:10 min ■

4. NETTISIVUJA / OPPAITA VERKOSSA

- [Opas seksuaalisen häirinnan ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa](#) Granskog P, Haanpää S, Järvinen J, Lahtinen M, Laitinen K & Turunen-Zwinger S. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018: 4a.
- WHO [seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa](#)
- [Kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman tavoite- ja toimenpidesuunnitelma vuosille 2018-2025: Osa I.](#) THL.
- [Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapseen kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025 Osa II.](#) Korpilahti U, Kettunen, H, Nuotio, E, Jokela, S, Nummi, V M, Lillsunde, P (toim.) 2019. STM.
- Sisäasiainministeriö. 2012. [Turvallisempi huominen](#). Sisäisen turvallisuuden ohjelma. 26/2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- [Ei seksuaaliselle kaltoinkohtelulle.](#) Opas seksuaalisen kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi nuorisotyössä. Vihko on tarkoitettu helsinkiläisille nuorisotyöntekijöille (yhteystiedot Helsingin palveluista, muutoin käypä ympäri Suomen) seksuaalisen kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi sekä kaltoinkohtelua kokeneiden nuorten auttamiseksi ja ohjaamiseksi oikean tuen piiriin. Vihkosta löytyy apua siihen, miten käsitellä teemaa nuorten kanssa ennaltaehkäisevästi sekä siihen, miten toimia, jos kohtaa työssään seksuaalista kaltoinkohtelua kokeneen nuoren.
- [Nuoren seksuaaliväkivaltaa kokeneen kohtaaminen ja auttaminen](#) Opas nuorten kanssa työskenteleville. Tyttöjen ja Poikien Talojen tuottamassa oppaassa on tietoa esimerkiksi seksuaaliväkivallasta ja sen aiheuttamista oireista.
- [Lastensuojelu ja rikosilmoitusohjeet verkossa tieto- ja neuvontatyötä tekeville](#)
- [Seksuaalioikeudet koulussa-checklist.](#) Väestöliiton tarkistuslista tukee seksuaalioikeuksien toteutumisen arvioimista ja oikeuksien edistämistä koulussa.
- Hivpoint tuottaa materiaalia seksuaalikasvatuksen tueksi. Tuotteita voi tilata verkkokaupasta. <https://hivpoint.fi/ammattilaisille/seksuaalikasvatus/>.
- [Opettajan opas-nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys.](#) 2018. Duodecim. Koulun terveyskirjasto.
- Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. Käypä hoito -suositus. 2013. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. www.kaypa-hoito.fi
- Pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö. [Lastensuojelun käsikirja.](#) THL. Alalukuina Seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäilyjen ilmoitusvelvollisuus, Pahoinpitelyepäily, Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn selvittäminen, Lapsi kertoo

- seksuaalisesta hyväksikäytöstä, LASTA-malli, Viranomaisten roolit ja salassapito, Rikosprosessi lastensuojelun näkökulmasta, Tyttöjen sukuelinten silpominen ja Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus ja lastensuojelu.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2014. [Kasvun kumppanit](#). Tietoa lasten kaltoin-kohtelusta ja turvataitokasvatuksesta. Linkkejä lisätiedon lähteille.
 - [Tasa-arvo kasvatuksessa](#) (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE) Opiskelupaketti, jonka avulla koulujen ja päiväkotien opetukseen tuodaan sukupuolinäkökulmaa. Paketti sisältää tekstejä ja videoita häirinnästä ja kiusaamisesta sekä erityisesti aikuisten velvollisuudesta puuttua siihen.
 - Väestöliitto, [poikaS](#) -projekti – Tehoa poikien seksuaaliopetukseen. Mitä pojat todella haluavat tietää seksistä. Yläkouluikäisten poikien odotuksia, toiveita ja kokemuksia seksuaalikasvatuksesta. Hankkeen raportti, opas seksuaalikasvatuksen toteutukseen sekä seksuaalikasvatuksenvideoita.
 - [Medianuoruus-opas aikuisille](#). Mediaskasvatusseura 2019: Anna Takala ja Sara Takala.
 - [Median seksisisällöt ja mediakasvatus](#). Mediaskasvatusseuran julkaisuja 3/2016.
 - [Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja digitaalinen media](#). 2017. Julkaisussa kerrotaan Nettivihje-toiminnasta sekä lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä digitaalisissa ympäristöissä. / Pelastakaa lapset ry
 - [Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä](#). 2011. Selvitys lasten kokemasta seksuaalista häirinnästä ja hyväksikäytöstä digitaalisessa mediassa. / Pelastakaa Lapset ry
 - [Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö](#). 2011. Selvitys rikostutkijoiden ja poliisiviranomaisten kokemuksista internetiin liittyvistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä. / Pelastakaa Lapset ry
 - [Suojele minua kaikelta](#). 2011. Tietoa internetin ja digitaalisen median osuudesta lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön lasten kanssa ja heidän hyväkseen toimiville ammattilaisille.
 - [Tutut tuntemattomat](#). 2011. Selvitys lasten ja nuorten nettittävyydestä. / Pelastakaa Lapset ry
 - [16 + yli suojaikärajan](#). Nuorten kokemuksia internetissä – laillista, laitonta vai häirintää? 2012. / Pelastakaa lapset ry
 - Tyttöjen ja naisten ympärileikkausten ehkäisemiseen liittyvä tietopaketti löytyy THL:n verkkosivuilta. Sisältää alaluvut Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen eli ympärileikkaus, Lainsäädäntö ja ihmisoikeussopimukset, Eri tyypit ja niistä aiheutuvat terveyshaitat, Ehkäisevä työ sekä Lähteet ja lisätietoa. Tavoitteena on tarjota tietoa perinteen taustasta, jotta asia olisi helpompi ottaa puheeksi käytännön työssä. www.thl.fi/tyttojenymparileikkaus
 - Monika-naiset ry auttaa väkivallan kohteeksi joutuneita maahanmuuttajanaisia ja toimii väkivallan ehkäisemiseksi, www.monikanaiset.fi.
 - [Suojele lasta](#). Verkkokoulutus. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.
 - Monika-naiset ry auttaa väkivallan kohteeksi joutuneita maahanmuuttajanaisia ja toimii väkivallan ehkäisemiseksi, www.monikanaiset.fi.

5. KIRJOJA JA OPPAITA

- Oinonen M & Susineva A. Seksuaalikasvattajan käsikirja. Oppaassa käydään läpi seksuaalikasvatuksen perusteita, sen määritelmää, tavoitteita ja keskeisiä lähtökohtia. Oppaassa esitellään monipuolisia toiminnallisia harjoituksia, jotka mahdollistavat inspiroivia keskusteluhetkiä nuorten kanssa. Harjoitukset on suunniteltu yläkouluikäisille nuorille ja nuorille aikuisille.
- Eikö se kuulu kenellekään? – Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltointkohdeltu nuori. Kirjan tarkoituksena on tarjota nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille keinoja ja valmiuksia nuoren ammatilliseen kohtaamiseen. Siinä annetaan konkreettisia neuvoja nuoren ja hänen perheensä auttamiseksi ja jatkohoitoon ohjaamiseksi. Maksullinen. Tilattavissa Väestöliitosta.
- Puhutaan seksuaalisuudesta - nuori vastaanotolla. 2008. Aho T, Kotiranta-Ainamo A, Pelander A & Rinkinen T. kirjassa esitellään Väestöliiton Nuorten Avoimissa Ovissa kehitetty nuoren itsetuntoa ja kehitystä tukeva kohtaamismalli, joka toimii myös tehokkaana työkaluna nuoren seksuaaliterveyden sekä hänen yleisen hyvinvointinsa seuraamisessa ja edistämisessä. Maksullinen. Tilattavissa Väestöliitosta.
- Cacciatore R & Korteniemi-Poikela E. 2019. Sisu, Tahto, Itsetunto. Kirja esittelee 18 aggression porrasta, joita jokainen lapsi ja nuori kulkee matkalla vahvaan aikuisuuteen. Niitä täydentävät oivaltavat interaktiiviset tehtävät. Lapset ja nuoret opettelevat tunteiden hallintaa ja suuttumus on yksi tunteista. Se on tarpeellinen tunne taitoissa ja itsearvostuksessa.
- Cacciatore R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin! Eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Kuinka vastataan, kun lapsi tai murrosikä lähentyvä nuori esittää kehoon, tunteisiin tai kehitykseensä liittyviä kysymyksiä? Ja mitä on hyvä kertoa, vaikka lapset eivät kysyisikään?
- Brandt P, Korteniemi-Poikela E, Cacciatore R & Huovinen M. 2004. Hei beibi mä oon tulta! WSOY. Nuorten perusopas murrosiästä, seurustelusta ja seksistä. Asiatietoa ja kokonaisvaltainen tuki murrosikäiselle hauska ja uudenaikainen muodossa. Sopii jo ala-asteen viimeisille luokille ja koko yläasteen ajalle. Materiaalia opetuskäyttöön ja jaettavaksi.
- Taskinen, S. (toim.) 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Helsinki: Stakes. 42.
- Antikainen, J. & Taskinen, S. (toim.). 2006. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Helsinki: Stakes.
- Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren

tunnetaitojen tukeminen. Kustantajana Lasten Keskus ja Edukustannus. Kasvattajan käsikirja auttaa niin vanhempaa kuin kasvatustalon ammattilaistakin ymmärtämään, miten lapsen tunnetaitojen kehittymistä ja oppimista voi tukea arjen kohtaamisissa ja tavoitteellisissa oppimishetkissä eri menetelmiä hyödyntäen.

- Forss, M. 2014. Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Helsinki: GPS-group. Kirja on kattava läpileikkaus sosiaalisen median pimeään puoleen, jossa käydään läpi yleisimmät sosiaaliseen mediaan liittyvät rikokset ja ilmiöt. Soveltuu sosiaaliseen mediaan liittyvän työn tueksi, vanhemmille kuin selviytymisoppaaksi sosiaalisen median peruskäyttäjälle. ■

6. NUORILLE

- Väestöliiton nuorille suunnatuilla sivuilla löytyy tietoa mm. murrosiästä, seksistä ja turvallisuudesta. Sivustoilla on myös videomateriaalia ja testejä, joita voi käyttää nuorten kanssa työskentelyssä hyväksi. www.vaestoliitto.fi/nuoret/
- MLL:n www.nuortennetti.fi/seksuaalisuus/. Nuorille suunnattu sivusto, jolta löytyy kattavasti tietoa mm seksuaalisuudesta, ihmissuhteista, netistä ja mediasta
- [Ei meidän koulussa](#) Nuorten kokema seksuaalinen häirintä on yleistä. Kouluissa siihen puututaan vain harvoin. Häirinnän kohde ja tekijä voi olla kuka vain. Seksuaalinen häirintä voi kohdistua yhtä lailla poikiin kuin tyttöihin. Häirintää ei tarvitse sietää. Siihen pitää puuttua, koulussa ja vapaa-ajalla.
- [Kaveri seksuaalirikoksen uhrin tukena](#) -video. (Kesto 2:10min) Mitä kaveri voi tehdä tukeakseen seksuaalirikoksen uhriksi joutunutta nuorta? Rikosuhripäivystys -RIKU.
- justwearit.fi Nuorille suunnattu sivusto, jossa tietoa seksistä, seksitaudeista ja ehkäisystä.
- [Sultan](#) – kondomitietoutta
- Pussauskoulu. Juhani Mykkänen. 58 s. Väestöliitto 2011. Pussauskoulu opastaa nuorta ihastumisen ja seurustelun maailmassa. Maksullinen. Tilattavissa Väestöliitosta.

- [mieli-treenit/vuorovaikutteiset verkkotehtävät nuorille](#): Tunteiden ilotulitus, kehu kaveria, kaveritaitoja ja temperamenttiteemi
- [sekasin chat](#). Jokainen on joskus sekasin. Tule juttelemaan.
- Mitä sä rageet? Nuorten kirja. Mitä tunteiden kanssa voi tehdä? Mikä tarkoitus niillä on? Mihin kukaan tarvitsee vihaa, pelkoa tai epävarmuutta? Kirja nuorille tai varhaisnuorille tunnetaidoista ja niiden opettelusta. Se avaa tunteiden maailmaa ja osoittaa, kuinka tärkeää

on oppia ymmärtämään omia ja toisten tunteita.

- Forss, M. 2014. Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Helsinki: GPS-group. Kirja on kattava läpileikkaus sosiaalisen median pimeään puoleen, jossa käydään läpi yleisimmät sosiaaliseen mediaan liittyvät rikokset ja ilmiöt. Soveltuu sosiaaliseen mediaan liittyvän työn tueksi, vanhemmille kuin selviytymisoppaaksi sosiaalisen median peruskäyttäjälle. ■

7. VANHEMMILLE

- Ylen chattibotti (2019) haastaa huoltajan puhumaan varhaisnuoren kanssa, kun tämä kertoo seksuaalisesta ahdistelusta - aiheesta, josta puhuminen ei ole koskaan helppoa. Huoltaja saa myös palautetta valinnoistaan. [Linkki chattibottiin](#).
- [Kun nuori kokee seksuaaliväkivaltaa. Opas vanhemmille ja huoltajille](#). Tyttöjen ja Poikien Talojen tuottama opas, jossa on tietoa seksuaaliväkivallasta, lapsen tukemista ja omasta jaksamisesta.
- [Lapsi rikoksen uhrina](#) Tietoa väkivallasta tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen vanhemmalle. Opas ja esite.
- [Vanhemmat nuoren rikoksen uhrin tukena](#) -video. (Kesto 1:30min) Rikosuhripäivystys -RIKU
- Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Kustantajana Lasten

Keskus ja Edukustannus. Kasvattajan käsikirja auttaa niin vanhempaa kuin kasvatusalan ammattilaistakin ymmärtämään, miten lapsen tunnetaitojen kehittymistä ja oppimista voi tukea arjen kohtaamisissa ja tavoitteellisissa oppimishetkissä eri menetelmiä hyödyntäen.

- Forss, M. 2014. Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Helsinki: GPS-group. Kirja on kattava läpileikkaus sosiaalisen median pimeään puoleen, jossa käydään läpi yleisimmät sosiaaliseen mediaan liittyvät rikokset ja ilmiöt. Soveltuu sosiaaliseen mediaan liittyvän työn tueksi, vanhemmille kuin selviytymisoppaaksi sosiaalisen median peruskäyttäjälle.
- [Lapset ja media](#). MLL-sivusto vanhemmille. ■